

**ІНВЕСТИЦІЙНА АКТИВНІСТЬ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ НА
ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ**

Проведено дослідження сучасних тенденцій розвитку недержавних пенсійних фондів як інституційних інвесторів на фінансовому ринку України. Проаналізовано основні причини недостатнього розвитку даних інститутів-інвесторів, на основі чого обґрунтовано необхідність зміни рівня фінансової обізнаності або фінансової грамотності як індивідуальних, так і корпоративних інвесторів в НПФ.

Ключові слова: недержавний пенсійний фонд (НПФ), інвестиційна діяльність НПФ, інвестиційна активність.

R. S. KVASNITSKA
Khmelnytsky National University**INVESTMENT ACTIVITY OF NON-STATE PENSION FUNDS IN FINANCIAL
MARKET OF UKRAINE**

The analysis of modern trends in the development of non-state pension funds (NPF) as the institutional investors in the financial market of Ukraine. Conducted research of impact NPF on the national economy, which is determined by their ability to be a significant source of support for social standards and at the same time the accumulator investment resources. It is proved that a positive impact on Ukraine's economy and the development of NPF intensify their investment activities manifested through: the development of the national stock market; the formation of additional sources of long-term lending to the economy; software decline volume in the shadow economy; providing the opportunity to increase budget revenues in the future. Ascertained about that although the NPF as institutional investors act and a powerful accumulator of investment resources of other institutions, investors, and active contributor of resources in various financial instruments in the financial market, they development is impossible without a change in the level of financial literacy of both individual and corporate investors, characterized by a lack of knowledge and skills necessary to make appropriate investment decisions.

Keywords: non-state pension fund (NPF), the investment activity of NPF.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку економіки України гостро постало питання побудови трирівневої системи пенсійного забезпечення, в якій першим рівнем виступає солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, другим – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, а третім – система недержавного пенсійного забезпечення. Значущість недержавних пенсійних фондів (НПФ) визначається їхньою спроможністю бути суттєвим джерелом підтримки соціальних стандартів та водночас акумулятором внутрішніх інвестиційних ресурсів для прискореного розвитку національної економіки. Тому дослідження активізації їх інвестиційної діяльності, яка на основі акумулювання великих інвестиційних ресурсів, не тільки виведе пенсійне забезпечення на новий рівень, а й сприятиме подальшому розвитку інвестиційних процесів та підвищенню інвестиційної безпеки країни, є вкрай актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій за проблемою. Питанням розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення та особливостей інвестиційної діяльності НПФ присвячені праці таких вчених-економістів, як: О. Барановський, О. Вовчак, Н. Внукова, М. Зеленкевич, С. Мошенський, Н. Шевченко та ін. В той же час, питання інвестиційної активності НПФ на фінансовому ринку України є відкритим і потребує постійного дослідження.

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій розвитку НПФ як інституційних інвесторів на фінансовому ринку України.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, ключовим чинником, який визначає стійкий розвиток економіки будь-якої держави, виступає наявність фінансових ресурсів для підтримки інвестиційної активності її секторів. Саме НПФ є тим важливим інститутом-інвестором на фінансовому ринку, який має унікальні можливості щодо акумулювання та подальшого інвестування значних коштів на довготермінові періоди. НПФ як неприбуткові організації провадять діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь своїх учасників та подальшого інвестування акумульованих коштів для їх збереження й примноження. Відмітимо, що активний розвиток діяльності вітчизняних НПФ зумовлений не лише пошуком населенням надійних механізмів інвестування коштів, а й неефективною державною системою виплати пенсій, яка не в змозі задовольнити зростаючі потреби громадян у забезпеченні матеріального добробуту [1, с.72].

Позитивний вплив на економіку України розвитку НПФ та активізації їх інвестиційної діяльності проявляється в наступному [2] :

- 1) діяльність НПФ сприяє розвитку в Україні національного фондового ринку;
- 2) формує додаткові джерела довгострокового кредитування економіки. Кошти, накопичувані на

пенсійних рахунках їхніх учасників, є значним джерелом інвестицій в економіці. Вони спрямовуються на фінансування довгострокових проектів у стратегічних галузевих сферах. Особливість діяльності пенсійних фондів полягає у тому, що вони зацікавлені здійснювати довгострокові інвестиції для узгодження власних потоків внесків і виплат;

3) забезпечує зниження обсягів тіньової економіки шляхом отримання пільг в оподаткуванні для учасників недержавних пенсійних фондів;

4) надає можливості для збільшення бюджетних надходжень у майбутньому. Під час сплати податків будуть збільшуватися бюджетні надходження шляхом розширення бази оподаткування, наприклад, пенсійні виплати включатимуть не лише пенсійні внески, а й інвестиційний дохід.

Аналізуючи діяльність НПФ за період з 2008 по 2014 роки (табл. 1) слід відмітити, що кількість НПФ в Україні з року в рік зменшувалась, і за весь аналізований період скорочення їх кількості становило 24%.

Таблиця 1

Динаміка основних показників стану розвитку ринку НПФ за 2008–2014 роки*

Показники	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	2	3	4	5	6	7	
Кількість НПФ	110	107	101	96	94	81	76
Кількість адміністраторів НПФ	50	48	43	40	37	28	24
Кількість учасників НПФ, тис. осіб	482,5	497,1	569,2	594,6	584,8	840,6	833,7
Кількість вкладників НПФ, осіб	48399	49804	56139	61600	48924	50100	48900
- юридичні особи	46093	47492	53754	59157	46528	47700	46600
- фізичні особи	2306	2312	2385	2443	2396	2400	2300
Пенсійні внески**, млн грн.:	582,9	754,6	925,4	1102,0	1313,7	1587,5	1808,2
- від фізичних осіб	26,0	31,8	40,7	50,6	58,6	66,5	71,4
- від фізичних осіб-підприємців	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
- від юридичних осіб	556,8	722,7	884,6	1051,2	1254,9	1520,5	1736,1

* Складено автором за джерелом [3].

При чому, кількість відкритих НПФ є більш високою, що пояснюється більшою доступністю для широких верств населення, тоді як учасниками професійних чи корпоративних НПФ можуть бути лише фізичні особи, які пов'язані за родом їхньої професійної діяльності або перебувають у трудових відносинах з роботодавцями-засновниками або роботодавцями-платниками. Разом із тим, помітним (майже 50%) є скорочення кількості й адміністраторів НПФ.

Відмітимо, що кількість вкладників НПФ виступає важливим показником, який характеризує стан розвитку ринку НПФ. Адже, додаткова пенсія стає все більш привабливою щодо підвищення рівня життя і в майбутньому буде суттєвою допомогою багатьом пенсіонерам, значно підвищивши рівень соціальної захищеності громадян [4, с. 258]. Необхідно відмітити, що за останній рік є помітним не приріст, а скорочення вкладників НПФ на 0,8%, що пов'язано не тільки із важкою економічною ситуацією в країні, а й із зростанням кількості учасників, які вийшли на пенсію. Наразі, НПФ мають значний потенціал подальшого розвитку на основі залучення нових вкладників – індивідуальних та корпоративних інвесторів. Про це свідчать дані які демонструють, що у 2014 році зайняте населення України працездатного віку становило 17188,1 тис. осіб [5], кількість зареєстрованих юридичних осіб становила 1503,4 тис. осіб [6], а вкладниками НПФ стали лише 0,27% працюючого населення працездатного віку, а також 0,15% зареєстрованих юридичних осіб.

Узагальнено динаміку потенціалу подальшого розвитку НПФ на основі залучення нових вкладників – індивідуальних та корпоративних інвесторів – представлено на рисунку 1.

Досить важливим якісним показником, який характеризує як розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення, так і інвестиційних можливостей НПФ, є сплачені пенсійні внески. Так, за даними таблиці 1 та рисунку 2 видно, що інвестиційна активність корпоративних інвесторів щодо сплати пенсійних внесків характеризується їх переважною більшістю у загальній величині пенсійних внесків.

Таким чином, незважаючи на позитивну динаміку кількості функціонуючих НПФ, кількості її учасників та вкладених коштів, рівень охоплення цією системою потенційних вкладників є незначним. До основних причин недостатнього розвитку НПФ в Україні відносять [7, с. 44]: низький рівень доходності пенсійних активів; законодавчу неврегульованість окремих питань діяльності ринку недержавного пенсійного забезпечення; низький рівень довіри населення до недержавного пенсійного забезпечення, банківської системи та інших фінансових установ; недостатню заінтересованість роботодавців у

фінансуванні недержавних пенсійних програм для працівників; низький фінансовий рівень спроможності громадян для участі у системі недержавного пенсійного забезпечення; обмежений вибір фінансових інструментів, придатних для інвестування в них пенсійних коштів, унаслідок відставання розвитку ринку капіталу від потреб інституційних інвесторів; низький рівень роз'яснювальної роботи щодо змісту та ролі системи накопичувального пенсійного забезпечення в суспільстві та недостатність її фінансування.

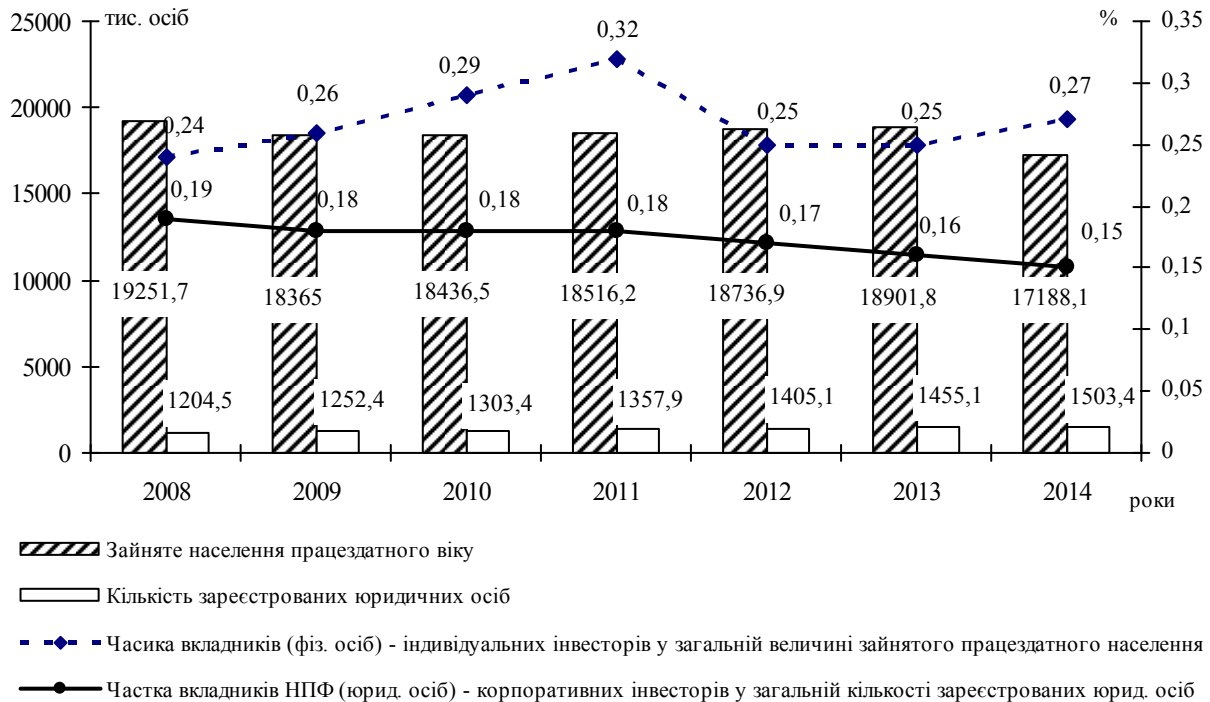

Рис. 1. Динаміка потенціалу подальшого розвитку НПФ на основі залучення нових вкладників – індивідуальних та корпоративних інвесторів за 2008–2014 роки*

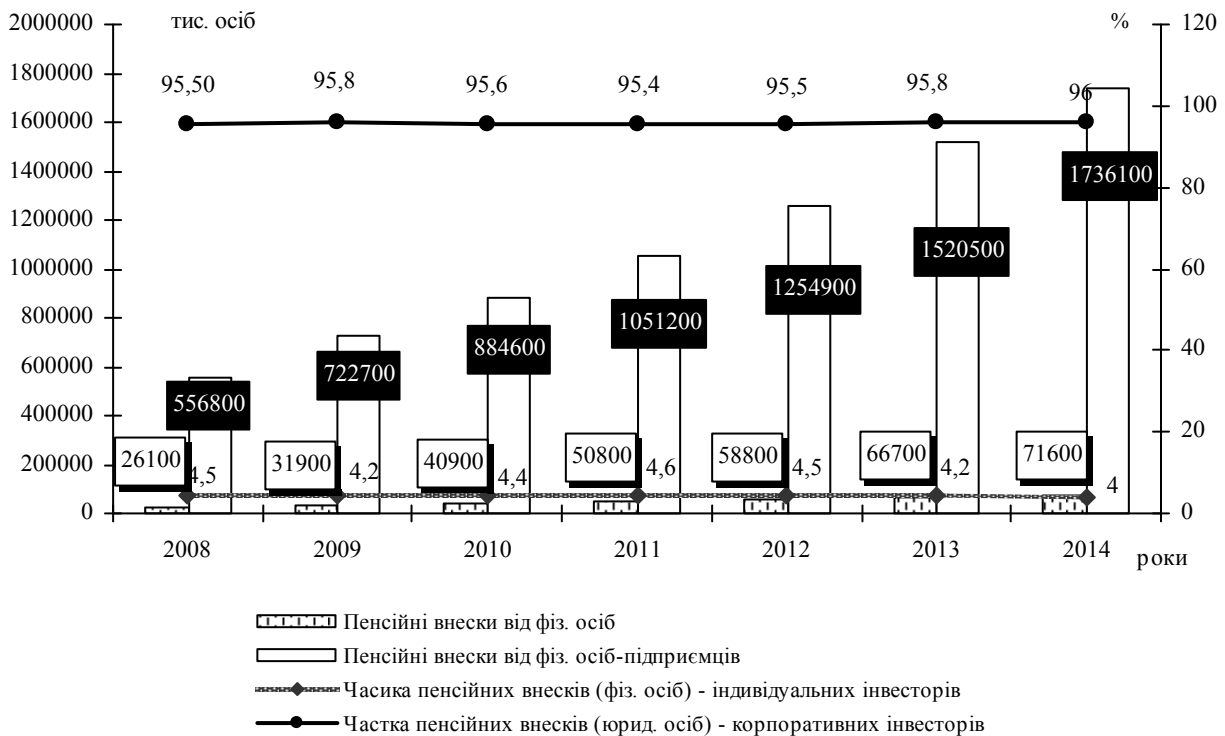

Рис. 2. Динаміка інвестиційної активності індивідуальних та корпоративних інвесторів щодо сплати пенсійних внесків за 2008–2014 роки*

Отже, хоча НПФ як інституційні інвестори виступають і потужним акумулятором інвестиційних ресурсів інших інститутів-інвесторів, і активним вкладником ресурсів у різні фінансові інструменти на

фінансовому ринку, їх розвиток не можливий без зміни рівня фінансової обізнаності або фінансової грамотності як індивідуальних, так і корпоративних інвесторів, що характеризується браком знань, умінь і навичок, потрібних для прийняття відповідних економічних і фінансових рішень, а також ужиття заходів із належним рівнем компетентності, унаслідок чого при виборі фінансової установи або фінансового продукту перевага надається лише тим із них, які вже відомі, з якими вже отримано певний досвід співпраці [8, с. 258].

Крім того, зростання величини інвестиційних ресурсів НПФ неможливе без зміни менталітету населення, без виховання пенсійної культури, під якою розуміємо соціально-психологічне сприйняття населенням системи пенсійного забезпечення, а саме рівень усвідомлення людьми необхідності турбуватися про свою майбутню пенсію протягом усієї трудової діяльності, а також розуміння пенсійних можливостей держави й готовність брати участь у формуванні власних пенсійних накопичень [9].

Висновки. Сьогодні НПФ є активними інвесторами на як на вітчизняному, так і на світовому фінансових ринках, оскільки трансформуючи вільні кошти індивідуальних та корпоративних інвесторів у інвестиції, вони виступають джерелом довгострокових інвестиційних ресурсів для розвитку економіки, що, як показує досвід багатьох країн, сприяє економічному зростанню. Однак, рівень формування та використання інвестиційного потенціалу НПФ порівняно з іншими інституційними інвесторами залишається не високим, що в свою чергу є вкрай несприятливим для економічної стабільності та розвитку країни. Тому напрямками подальших досліджень виступає оцінка ефективності формування та використання інвестиційного потенціалу НПФ – інституційних інвесторів на фінансовому ринку.

Література

1. Черкасова С.В. Прогнозування інвестиційного потенціалу вітчизняних недержавних пенсійних фондів / С.В. Черкасова, М.В. Сороківська // Регіональна економіка. – 2013. – № 43. – С. 71–79.
2. Роль активів НПФ в розвитку економіки України / Інститут розвитку економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ireu.org.ua/2013/11/20/rol-aktiviv-npf-v-rozvitku-ekonomiki-ukra%D1%97ni/>
3. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2008–31.12.2014 років / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/>
4. Недержавні пенсійні фонди у структурі сучасних пенсійних систем : монографія / Т.С. Смовженко, Н.В. Ткаченко, Н.А. Цікановська ; за заг. ред. Т.С. Смовженко. – К. : УБС НБУ, 2012. – 310 с.
5. Основні показники ринку праці (квартальні дані) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Реєстраційні дані щодо юридичних осіб в Україні станом на 01.01.2009–01.01.2015 рр. / Державна реєстраційна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.drstu.gov.ua/show/12651>
7. Брагін С. Недержавні пенсійні фонди на не ефективному фондовому ринку: приклад України / С. Брагін, О. Макаренко // Вісник НБУ. – 2011. – № 2. – С. 44–47.
8. Как воспитать пенсионную культуру населения? // Деловое объединение России – Ассоциация менеджеров [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amr.ru/press/publications/>

Надійшла 02.09.2015; рецензент: д. е. н. Барановський О. І.